

sin förteckning med bakgrundsinformation för att underlätta användningen av bandet. I den svenska förteckningens inledning härleder Pär Frohnert dessutom på såväl svenska som tyska politibegreppets uppkomst, etablering och betydelse utifrån förekomsten i de svenska källorna. Vidare redogör Frohnert för politins relation till begreppet ekonomi och drar slutsatsen att det för svensk del skulle "förordningslagstiftning rörande politi och ekonomi var[a] ett mer träffande begrepp". Trots att företeelsen fanns slog själva politibegreppet på det hela taget inte riktigt igenom i Sverige. Bönderna upplevde politistadgorna som intrång i det lokala självstyret. Det handlade mest om direkta kungliga förordningar som kom till stånd utan ständernas medverkan. Med sin starka ställning i riksdagen, den lokala självstyrelsen och de lokala domstolarna hade bondeståndet möjlighet att självt påverka lagstiftningen och bevaka sina intressen. Så bekräftades riksdagens rätt att i efterhand godkänna förordningar som av regeringen påbjöds mellan riksmötena bland annat genom 1649 års riksdagsbeslut.

Mot slutet av 1700-talet höll ordet *politi* på att ändra betydelse till att bli namnet på den gren av förvaltningen som ansvarar för ordningens upprätthållande. 1776 tillskapades policecorpset. I 1809 års författning användes inte längre begreppet *politi* om lagstiftning utanför den allmänna lagen, som nu enbart kallades "ekonomisk lagstiftning". Under 1800-talet minskade användningen av begreppet successivt för att vara helt försvunnet under 1930-talet. Idag är det så gott som okänt, vilket föranleder Pär Frohnert att anmärka på *Nationalencyklopedin* som använder *polis* i dess nutida bemärkelse (!) även om förhållanden på 1500-talet.

Bandets förtjänst ligger sammanfattningsvis i att det tillgängliggör en stor grupp källor och därmed bereder marken för jämförande historisk forskning om bland annat mentalitetshistoria, förändringen av människans beteende genom yttre påverkan under lång tid eller, med ett omvänt perspektiv, statens framväxt genom dess förmåga att öka kontrollen över individerna.

Greifswalds universitet

WERNER BUCHHOLZ

Kari Tarkiainen, *Moskoviten: Sverige och Ryssland 1478–1721* (Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2017). 484 s.

Hur uppfattade svenskarna och ryssarna varandra i äldre tider? Och hur bör de uppfatta varandra? Harald Hjärne, en ledande äldre historiker, var övertygad om att svenskarna inte skulle betrakta Ryssland som Sveriges "arvfienne". I avhandlingen *Muschoviten... Turcken icke olik*, av den mo-

derne specialisten Leif Tengström, ligger fokus däremot på svenskarnas negativa uppfattningar om Ryssland. Andra forskare, exempelvis Margareta Attius Sohlman, noterar att västeuropéernas negativa bild av Ryssland ofta inte överensstämde med verkligheten. Denna uppfattning delas av Kari Tarkiainen, som har gjort den viktigaste insatsen i undersökningen av ämnet.

Kari Tarkiainens senaste bok – *Moskoviten: Sverige och Ryssland 1478–1721* – handlar om perioden från 1478, när Moskvariket erövrade Novgorod och därmed blev granne till Sverige, fram till 1721, när fredsfördraget i Nystad markerade slutet på Sveriges stormaktstid. Också i denna bok kommer Tarkiainen in på frågan om de bilder av Ryssland som fanns i Sverige. Tarkiainen observerar att politiska och kulturella skillnader mellan Ryssland och Norden inte var stora under äldre medeltid, och att det till en början inte fanns ”någon stark motsättning” mellan dem. Enligt Tarkiainen var det mongolväldet som fjärmade Ryssland från Västeuropa, och han menar att Ryssland skulle ha utvecklat ett despotiskt politiskt system efter asiatisk modell. Ett nytt skede inleddes vid slutet av 1400-talet då Moskvariket expanderade. Européernas intresse för den ryska staten tog sig uttryck i dokument och berättelser om Ryssland. Det är den här typen av dokument som Tarkiainen studerar. Han slår fast att svenska källor ofta innehåller en negativ bild av ryssarna. Men ibland var svenskarna intresserade av att ha vänliga relationer med Ryssland, och då betraktade de inte ryssarna som ”barbarer” och inte heller som ett okristet folk. I stället erkände de att ryssarna var kristna människor, och anhängare av ”den gamla grekiska religionen”. Reformationen bidrog till att svenskarna började uppfatta ryssarna som bundsförvanter i kampen mot de katolska makterna. Även handelspolitiska intressen spelade en stor roll i utvecklingen av kontakterna mellan Sverige och Ryssland. Ett viktigt problem var dock kommunikationen, med tanke på att få ryssar behärskade latin. Ett kapitel i Tarkiainens monografi ägnas åt rysstolkar under äldre nutid och deras insatser i utvecklingen av relationerna mellan Sverige och Ryssland.

Boken *Moskoviten* är imponerande i flera avseenden. Liksom Tarkiainens tidigare forskning bygger den på innehållsrika källor från Riksarkivet i Stockholm och andra arkiv. Tarkiainen uppvisar god kännedom om forskningslitteraturen – bland annat genom studier av ryska historiker och filologer. Även hans erfarenhet som specialist på finsk historia förser honom med material som rör rysk-svenska förhållanden. En anmärkningsvärd förtjänst är det faktum att författaren är en opartisk historiker som distanserar sig från varje försök att måla upp en ideologiskt präglad bild av en fiende.

Det måste emellertid konstateras att boken, trots sina förtjänster, ger ett motsägelsefullt intryck. Flera delar – exempelvis om rysstolkarna och

de teologiska debatterna om ryssarnas tro – är grundade på vetenskaplig forskning, medan andra har en mer översiktlig karaktär. Det skulle också ha varit på sin plats att ägna större uppmärksamhet åt de insatser som gjorts av specialister på liknande frågeställningar – till exempel av Leif Tengström. I Ryssland publicerades recensioner av Tengströms avhandling som i huvudsak var positiva. I Finland trycktes däremot en skarp replik av Aleksandr Kan, där han kallade Tengströms arbete för "en handbok i russofobi". Den sistnämnda uppfattningen delas inte av författaren till föreliggande granskning. Tyvärr har Tarkiainen utelämnat den nämnda diskussionen.

Ibland skulle det ha varit lämpligt att uppmärksamma några källor och studier som författaren inte hänvisar till. Tarkiainen noterar att gränsen mellan Sverige och Ryssland i Karelen uppfattades som en gräns mellan den västliga civilisationen och den östliga, "barbariska" världen. I detta sammanhang borde han ha nämnt ännu en källa – Johannes Magnus stora historiska verk. Där beskriver Johannes Magnus gränsen i Karelen som en gräns mellan två stora rikena – det romersk-katolska Sverige och det barbariska skytisk-asiatiska Ryssland. Bokens kapitel "Omvändelsen och religionen" kunde i sin tur ha varit ännu intressantare om fler källor hade anförts. Författaren kunde ha noterat att biskop Hans Brask, reformationens ivrigaste motståndare i Sverige, ansåg att Luthers lära hade sina rötter i den ryska ortodoxin. Och det skulle ha varit spännande med en påminnelse om hur kung Kristian II i hävdade att han genom avrättningarna vid Stockholms blodbad 1520 skulle ha avvärjt "en schism lika stor som hos vårt grannfolk ryssarna".

Eftersom Tarkiainen sysslar mycket med idéer under äldre nutid hade brevväxlingen mellan kung Johan III och tsar Ivan IV förtjänat en mer framträdande plats i hans bok. Tarkiainen nöjer sig med att säga att denna brevväxling innehöll ömsesidiga anklagelser. Det bör emellertid påpekas att vissa av dessa anklagelser är intressanta i ett idéhistoriskt perspektiv. Ivan IV betonade att Gustav Vasas förfäder inte var krönta kungar och drottningar, och han påstod även att Gustav Vasa skulle härstamma från en småländsk bondesläkt.

Varför har Ryssland varit speciellt – och varför har landet uppfattats som annorlunda? Författaren hävdar att det var det mongoliska väldet som satte sin prägel på rysk historia. Men det bör understrykas att frågan om varför Ryssland skiljde sig från Västeuropa har behandlats tidigare av en rad filosofer och historiker – exempelvis Pjotr Tjaadaev, Richard Pipes och Aron Gurevitj – och det hade varit angeläget att diskutera de svenska uppfattningarna om Ryssland mot bakgrund av deras idéer.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att Kari Tarkiainens bok *Moskovi-ten* uppfattas som något ojämn. I sina viktigaste delar är detta emellertid ett värdefullt vetenskapligt verk som måste betraktas som en väsentlig insats i

undersökningen av svensk-ryska förhållanden. *Moskoviten* kan rekommenderas till en bred krets av specialister på internationella relationer, samt även till övriga intresserade läsare.

Ryska vetenskapsakademien

ANDREJ SCHEGLOV

Björn Forsén & Mika Hakkarainen (red.), *Foreign Drums Beating: Transnational Experiences in Early Modern Europe* (Helsingfors: Finnish Society for Byzantine Studies, 2017). 188 s.

De många militära och politiska konflikterna som skakade det tidigmoderna Europa förde med sig en betydande rörelse av människor och idéer mellan stater och regioner. Till exempel tog officerare sig en uppdrag i utländska arméer, personer som tillfångatagits fick roller som mellanhänder i internationella diplomatiska uppdrag och de som fann sig i nyligen erövrade landområden kunde stiga i graderna genom att alliera sig med den nya överheten. Dessa individers livsöden har ofta hamnat i skymundan, men de är viktiga i det att de utmanar bilden av tidigmoderna arméer och stater som homogena aktörer och kris som fiendskap och stängda gränser.

I antologin *Foreign Drums Beating: Transnational Experiences in Early Modern Europe* har sex författare gått samman för att belysa denna historia av mobilitet i det tidigmoderna Europa. Ambitionen stammar från redaktörerna Björn Forsén och Mika Hakkarainens studie av svenska undersåtar i venetiansk tjänst under perioden 1645 till 1718, men antologin behandlar även bland annat ryska adelsmän i svensk tjänst och polacker i Osmanska riket. Kapitlen tar sig alltså an olika grupper och olika typer av rörelsemönster, men genomgående utgör militära konflikter ett ramverk för de studerade individernas mobilitet – såsom antyds av bokens titel är krigstrummorna aldrig långt borta. Samtidigt är detta en antologi med relevans också bortom ett militärhistoriskt forskningsfält. Genom att rikta fokus på transnationella erfarenheter kan boken bidra med relevanta insikter för ämnen såsom statsbildning, frivillig och ofrivillig migration, meriteringssystem, konfessionalisering och kunskapsförmedling.

I inledningskapitlet skisserar redaktörerna hur militärhistoria ofta bedrivits inom nationella ramverk och därigenom också antagit nationalistiska förtecken. De konstaterar dock att forskningen under de senaste decennierna har sökt sig vidare och att man numer i allt större utsträckning poängterar hur gränsområden utgjort mötesplatser som komplicerar det nationella narrativet. Liksom en lång rad studier vill de utmana bilden av öst